

A börtönrendszer korszerűsítése irányainak azonossága Franciaországban és Magyarországon

A büntetés-végrehajtás korszerűsítésén való gondolkodás az európai uniós és az unióba törekvő országok mindegyikére jellemző napjainkban, példaként egyet-egyét kiragadva mutatok be közülük e tanulmányban. A börtönrendszerek korszerűsítését – többek között – indokolttá teszik az együttműködés új formái, az újabb európai uniós elvárások, valamint a fogvatartási feltételekről szóló A4-0369/1998. számú EU-határozat is.

Az ET-ajánlások szintén egyre szigorúbb követelményeket támasztanak az emberi jogok érvényesülése szempontjából. A modern állam működésében nélkülözhetetlen a büntetés-végrehajtási rendszer, ezen belül a börtönrendszer hatékony jogállami funkcionálása. Ennek szellemében gondolkodnak és cselekszenek Franciaországban, de a magyar jogalkotást és jogalkalmazást, a büntető igazságszolgáltatást, a büntetés-végrehajtást is az Európai Unióhoz csatlakozás szelleme hatja át. A számos társadalmi, gazdasági, szociális feltételhez a büntető felelősségre vonás – és az ennek szerves részét képező fogvatartás – olyan megszervezése is beleértendő, amely összhangban van nemcsak a tudományos eredményekkel, hanem a gyakorlati megvalósulás lehetőségeivel, körülményeivel is. Helyeselhetően mindinkább megfelelő figyelem fordul a szankció végrehajtásának a büntető felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, s arra hogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától is. A legsúlyosabb szankció mindkét országban, de az Európai Unióban is, a szabadságvesztés, amelynek végrehajtási helye a büntetés-végrehajtási intézet.

Olvashattuk annak idején, hogy Franciaországban a börtönigazgatóság főiskolájának felavatása alkalmából a miniszterelnök igen nagy összeget érintő, átfogó felszerelési programot jelentett be, melynek sarkkövét a börtönügyi térkép árajzolását célzó reformja alkotja. Magyarországon is létezik egy ugyanilyen börtönügyi térkép, amit Dr. Huszár László mutatott be 2002. július 4-én az országos büntetés-végrehajtási tanácskozáson, Budapesten. Megjegyzem, hogy Magyarországon külön büntetés-végrehajtási főiskolát a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága a kisebb hallgatói létszám okából nem tart fenn, viszont a Rendőrtiszti Főiskolán működik a Büntetés-végrehajtási Tanszék. Ennek a Rendőrtiszti Főiskolába a jelenlegi formában történő beillesztése azonban több oldalról is kritika tárgyát képezte már.

Franciaországban a megkezdett tervezést kielégítő pénzügyi allokáció kíséri annak érdekében, hogy végbemenjen az említett térkép ésszerűsítése, valamint a fogva-

tartási feltételek korszerűsítése, habár a Parlament és a Szenátus vizsgálóbizottsága széles körben bírálta az utóbbiakat. Magyarországon a korszerűsítés, építés folyamatosan, s nem kampányszerűen történik a rendszerváltozás óta. Példaként hozható fel többek között a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Venyige utcában működő III. számú objektuma, a Fiatakorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Kecskeméten, illetve Szirmabesenyőn, a Veszprémi Büntetés-végrehajtási Intézet stb.

Franciaországban az új büntetés-végrehajtási intézetek létrehozásának nem annyira a fogadókapacitás növelése a célja, mint inkább a fogvatartási helyek földrajzi elosztásának a harmonizációja. A minden ízében kidolgozott módszertan a siker érdekében azt célozza, hogy a tartományok (régiónok) és a megyék szükségleteit felmérje, és olyan elhelyezési javaslatokat terjesszen elő, amelyek részben újrajröjlik a börtönügyi térképet, illetve olyan formátumot biztosítsanak neki, amely a területi realitásoknak megfelel. Véleményem szerint – anélkül, hogy az illetéktelen tanácsosztó szerepében szeretnék látszani – nem mellözhető egy börtönügyi térkép korszerűsítéséhez a bünözésről, valamint a büntető igazságszolgáltatásról készült térkép sem¹. Az elkészítésénél állandó, tartós elem a földrajzi, lakossági eloszlás; változó elem a bünözés térképe. Ez utóbbinál legalább 3-5 éves időszakot, azaz középtávot kell nézni. E kombinációval még jobb börtönügyi térkép tervezhető.

A két börtönrendszer területi kialakulásának főbb szakaszai

A jövő tervezése a történelmi múlt ismeretét igényli, mert csak annak tudományos elemzése alapján hagyományozhatók át értékek. Az ambivalens és összetett folyamatok, valamint lehetséges következményeik a korábbiaknál is sürgetőbben vetik fel az interdiszciplináris kutatások összehangolásának fontosságát. A tudományos kutatás egyrészt sokkal bonyolultabb kutatási módszerek kifejlesztését igényli, másrészt az elméletnek is sokkal differenciáltabbá kell válniuk napjaink kérdéseinek megválaszolásában, a feladatok megoldásának segítésében.

A francia forradalom után a börtön többé már nem egyszerű fogvatartási hely, hanem büntetés-végrehajtási mód. Börtönként az egyház elrabolt javai (kolostorok, apátságok), az ancien régime fogvatartási helyei (királyi, uradalmi, városi börtönök), illetve egyes közintézmények (bérházak, elhagyott ingatlanok) szolgáltak. Semmiféle építési programot nem terveztek az akkori időkben. Az állami büdzsét terhelő nyomasztó költségek láttán Napóleon az ingatlanok tulajdonjogát átadta a megyéknek. Ez a decentralizáció az épületek és a fogvatartási feltételek romlásához vezetett, az igazgató tanácsok nem rendelkeztek a börtönök fenntartásához szükséges hitelekkel, illetve nem is akartak e célból hiteleket felvenni². A börtönök tulajdonjoga, fenntartási és rekonstrukciós kötelezettsége is visszakerült a francia államhoz³.

1 Magyarországon e kérdéskört a közelmúlt éveiben kidolgozta dr. Gödöny József, dr. Hegedüs András és dr. Kerezi Klára

2 Lásd: Badinter (Robert): *La prison républicaine. A republikánus börtön.* Paris, Fayard, 1992.

3 Lásd: Leanté (Jacques): *Les prisons. A börtönök.* PUF (coll. „Que sais-je?” „Mit tudom én?” kollektió), Párizs, 1968.

A sorozatos reformokat, amelyeket olyan filantrópok váltottak ki, mint Charles Lucas és Alexis de Tocqueville (a második császárság idején) vagy Haussonville (a III. Köztársaság idején), változatos megvalósítások követték, ugyanis a reformok alkalmazásának mikéntje teljes mértékben az igazgató tanácsok jóindulatán múlt⁴. Armon reformja adott a börtönigazgatásnak egy még ma is érvényben lévő, a társadalmi visszaülleszkedést szorgalmazó, leginkább racionálisnak nevezhető küldetést, feladatot⁵. Ezt az 1970-es években egy, a Michel Foucault által elindított gondolkodási hullám megszületése követi, amely erős érdeklődést mutat a börtön iránt, és igyekszik meghatározni a büntetés értelmét⁶. E periódus azzal ért véget, hogy mind nagyobb hangsúlyt kapott az a szerep, amelyet a börtönigazgatásnak kell betöltenie, illetve nőtt a fogvatartottak visszaülleszkedését célzó politika jelentősége.

Az 1980-as években több intézkedés történt a fogvatartási feltételek javítása érdekében, különösen a fogházakba⁷ zárt, rövid időre fogvatartott elítéltek tekintetében. Ez az időszak Albin Chalandon igazságügy-miniszter ún. „tizenháromezres” építési programjával fejeződött be, amely lényegében a letöltő házakat érintette, így a 25 új börtön között mindössze 7 fogházat találunk. Ez a program bár modernizmusával kétségbevonhatatlanul hozzájárult a fogvatartási feltételek javításához, a rövid tartamú büntetések végrehajtására létrehozott intézetek falusi környezetbe való helyezése nem vált be több szakember véleménye szerint. A helyek kiválasztásában akkor semmiféle területrendezési logika nem érvényesült⁸.

Magyarországon a XIX. század utolsó harmadában jött létre az egész országra kiterjedő, európai jegyeket viselő börtönhálózat. Kétségtelen, hogy már a XV. századtól kezdve szokásos volt a bűnelkövetéssel gyanúsítottaknak a városháza, a megyeháza, illetve a vár föld alatti helyiségeiben való elzárása, rendszeresített büntetésről azonban nem beszélhetünk. E büntetési nem először a Corpus Juris Hungariciben, az 1723. évi XII. törvénycikkben jelent meg a vérfertőzés büntetéré. A börtönbüntetés fokozatos terjedésével, annak végrehajtására egészen a XIX. század közepéig a vármegyék, a törvényhatósági joggal felruházott városok és a pallosjoggal bíró uradalmak tömlőcei szolgáltak⁹.

Magyarországon a XIX. század második felében először a régi várakat és más középületeket alakították át fegyintézetekké (Lipótvár, Illava, Vác, Márianosztra). Az 1871. évi XXXIII. törvény a királyi ügyészek alá rendelte a bírósági fogházakat, ezál-

4 Lásd: Barriéne (Jean-Michel): Prison: „un nuvean visage”. A börtön „új arca”. Volume I., École d'architecture de Paris-la-Vilette, a Paris-la-Vilette-i építészeti főiskola kiadványa I. kötet, 1992.

5 Lásd: Péchillon (Éric): Sécurité et droit du service public pénitentiaire. A börtönügyi közszolgálat biztonság és joga. Paris, LGDJ, 1998.

6 Lásd: Perrot (Michele): Les ombres de l'histoire. A történelem árnyékai. Paris, Flammarion, 2001.

7 Lásd: A „fogház”-nak nevezik az előzetes letartóztatás végrehajtására szolgáló megyei büntetés-végrehajtási intézeteket.

8 Lásd: Cambessie (Philippe): Prisons des villes et des campagnes. Városi és vidéki börtönök. Les éditions de l'atlier, 1996.

9 Lásd: Lőrincz József—Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtóiroda Kiadványa, 1997. 33–46. oldalak

tal létrejött a magyar központilag irányított büntetés-végrehajtási rendszer is¹⁰. Jelentős börtönépítési program indult (Szegedi Börtön, Sopronkőhidai Fegyház, Budapesti Országos Gyűjtőfogház és több megyei törvényszéki fogház). A közvetítő intézetek (Kisharta, Lipótvár, Vác, Nagyenyed, Márianosztra) az új fokozatos rendszernek megfelelően épültek ki.

A XIX. és XX. század fordulóján Magyarországon 9 országos büntetőintézet, 65 törvényszéki és 313 járásbírósi fogház működött. Európa élvonalába sorolta jogirodalmunk a század elején bevezetett fiatakorúakra vonatkozó büntetés-végrehajtási rendszer jogi megalkotását. A trianoni békeszerződés következtében három fegyintézet (a lipótvári, illavai és nagyenyedi fegyház), 42 törvényszéki és 200 járásbírósi fogház került elcsatolásra 10 100 férőhellyel. A második világháború után pedig még a maradék intézetrendszer is romhalmazzá lett.

1949-től az addigi börtönügyi modell teljes tagadása vette kezdetét. 1950 után a börtönök egy része az Államvédelmi Hatósághoz került – annak 1956-os megszűnéséig –, a másik része pedig 1952-től 1963-ig a Belügyminisztérium felügyelete alá. A rossz börtönállapotokban kedvező változást hozott a '70-es évek végén született új büntetőjogi szabályozás, a ma is hatályos – a jogállami követelményeknek megfelelően többszöri módosításon átesett – 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet.

Már a '80-as évek második felében felmerült a magyar börtönrendszer szervezeti korszerűsítése, komoly átalakítás azonban csak a rendszerváltozás után kezdődött el. Ennek eredményeként nőtt az intézetek önállósága, csökkentek a vezetői szintek, elkezdődött a korábbi hatalmi hierarchiából fakadó merevség oldódása is, egyfajta „demilitarizálódás” következett be.

Magyarországban a szabadságvesztés büntetés végrehajtása 3 fokozatban – fegyház, börtön és fogház – történik, a 13 országos és 19 megyei büntetés-végrehajtási intézetet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irányítása alatt áll.

Franciaországban – területének és lakosságszámának nagyságából adódóan – a főigazgatóság alá rendelt 9 területi igazgatóság működteti, ellenőrzi és koordinálja a büntetés-végrehajtási intézetek és a beilleszkedést elősegítő, illetve izolációs szolgálatok tevékenységét. A tartományok kontúrjai az egymással érintkező megyék tömörüléséből erednek¹¹.

A büntetés-végrehajtási intézetek elhelyezkedésével kapcsolatos stratégiák

Franciaországban – az anyaország területén – 113 fogház (előzetes ház) működik jelenleg, melyeknek háromnegyed részét még a II. világháború előtt építették, s mindössze 11%-uk épült az utóbbi húsz év alatt. A börtönügyi térkép az iparügyi térképhez igazodik: a fogházakat a büntető-javító törvényszékek közelében helyezték el. Átlagban

10 Lásd: Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog, 3. kiadás. Dialóg Compus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 19-76. oldalak

11 A székhelyi városok a következők: Bordeaux, Dijon, Lille, Lyon, Marseille, Párizs, Rennes, Strasbourg és Toulouse.

egy fogházat számolhatunk megyénként. Ezek megyefőnökségi, esetleg al-megyefőnökségi székhelyen találhatóak, ahol a bíróság, ügyészség is van. Itt nagyobb lélekszámú a népesség, itt találkoznak a közlekedési útvonalak. A bírósági fórumokkal szoros kapcsolatban álló „közelségi szolgáltatás” indokolja, hogy miért kell megyei szinten elhelyezni az előzeteseket. Egyébként kétszer annyi előzetes ház van, mint letöltő ház.

Mindez Magyarországra is jellemző. Ugyanúgy nem egységes Franciaországban a séma, mint ahogy nálunk is vannak kivételek. Le Gers például egyetlen intézettel sem rendelkezik, míg egyes megyékben több is található. Magyarországon például Nógrád megyében – történelmi okokból – megyei büntetés-végrehajtási intézet nincs, viszont van országos büntetés-végrehajtási intézet, Balassagyarmaton. Komárom-Esztergom megyében a megyei büntetés-végrehajtási intézet nem a megyeszékhelyen, Tatabányán van, hanem Esztergomban. Békés megyében sem a megyeszékhelyen van, de ott legalább a megyei bíróság székhelyén, Gyulán.

A 61 francia letöltő ház fele húsz évnél régebben épült, sokan avíttnak tartják őket. Ezek az intézetek kifejezetten elítélteket fogadnak be, néhány (centre pénitentiaire-t) kivéve, ahol fogház (előzetes) részlegek is vannak az előzetesen letartóztatottak elhelyezése céljából. Közvetlen módon nem függenek a törvényszékektől, s kezdetben nem képezték tárgyát semmiféle területi elhelyezési stratégiának. A letöltő házak geográfiája semmiféle közelségi princípiumnak nem felelt meg. Ennek ellenére az elhelyezkedésüket csekély számuk határozza meg, vagyis a szükségletek optimális kielégítését, „lefedését” kell biztosítaniuk az ország egész területén. Ha a letöltő házak összességükben jól is oszlanak meg a tartományi igazgatóságok viszonylatában, elhelyezésük még sem kellően átgondolt. Az olyan telephelyek, mint Uzerche, Neuvic vagy Argentan, amelyek nem tartományi székhelyek, messze állnak az ideális földrajzi elhelyezéstől a szükségletek optimális kielégítése szempontjából.

Magyarországon is ugyanez a helyzet. Az említett Balassagyarmati Fegyház és Börtön, továbbá az Állampusztai, a Baracskai, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, továbbá a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön sem a megyeszékhelyen, a legjobb közlekedési központban van.

A börtönügyi igazgatóság, illetve a regionális központok területi megszervezése mindkét országban az összes köz- vagy magán szolgáltatás térbeli elhelyezésének mintáját követi: a szolgáltatás helyének megválasztásában annak ritkasági foka a meghatározó¹². Minél ritkább egy szolgáltatás, annál inkább a legkönnyebben megközelíthető helyeken kell koncentrálni. Az előzetes letartóztatást végrehajtó intézetek elhelyezése ezt a „központi hely” elméletet valósítja meg¹³, bizonyoság rá a geográfiájuk. A jövőben a letöltő házaknak is ezen elv mentén kell szerveződniük, sokaknak így válhat optimálissá az elítéltek számára fenntartott helyek térbeli „lefedettsége”. A letöltő házak elhelyezésében jelentkező eltérések, az ingatlanpark avíttága ellenére – kisebb

12 Lásd: Pumain (Denise)—Saint-Julien (Thérèse): *Localisations dans l'espace. Térbeli elhelyezés*. Paris, Armand Colin, 1997.

13 Lásd: Pumain (Denise): *La dynamique des villes. A városok dinamikája*. Economica, 1982.

kiigazítással – a jelenlegi börtönrendszer jó szerkezeti alapot kínál az optimális működéshez mindkét országban.

A szükségletek felméréséről, a megosztás szintetikus mutatójáról

A fogvatartási helyek elosztási modelljét a büntetés-végrehajtási intézetek örökölt területi hálózatából származó tanulságok alapján lehet megállapítani annak érdekében, hogy ésszerűsíteni és optimalizálni lehessen a börtönrendszer működését. Ez az elv igaz a rendőrségi fogdarendszerre is.

Franciaországban az új börtönügyi térkép kidolgozásában az így szerzett módszer szolgált munkaalapul. Deduktívnak mondják e metódust, vagyis ami úgy határozza meg a szükségletek geográfiáját, hogy a börtönadminisztráció exogén (külső hatásra bekövetkező) változóiból indul ki. Egy szintetikus mutatóra támaszkodik, amely képes arra, hogy felbecsülje a 45000 francia, illetve a 10000 magyar fogvatartási hely elméleti térbeli megosztását.

A megosztás szintetikus mutatójának kiszámításánál három változót – földrajzit, demográfiai és igazságügyit – vettek tekintetbe. Ezek a változók a következők: rendőrségi fogdák esetében az őrizetbe vételek, büntetés-végrehajtási intézetek vonatkozásában az előzetes letartóztatások területi megosztása, a fogvatartott személyek lakóhely szerinti megyéje, a lakosság számának kivetítése 2030-ra. Az őrizetbe vételek, az előzetes letartóztatások területi eloszlása a fogvatartó intézetekbe történő felvételt határozza meg. Az elítélt fogvatartottak lakhely szerinti megyéje a megyénkénti fogva tartási helyek szükségleteit határozza meg. Végül a népesség kivetítése lehetővé teszi, hogy tekintetbe vegyék minden térbeli entitás (tulajdonságok összessége) demográfiai súlyának fejlődését. A mutató komplex változó, melyet minden térbeli entitás számára a fenti elemek súlyának a mérlegelésével állapítottak meg Franciaországban.

A megosztási szintetikus mutató értékét a következő képlet alapján számítják:

$$\frac{a+b+c}{3}$$

Ebből: a = őrizetbe vételek, előzetes letartóztatások, b = a lakóhely szerinti megye, c = a lakosság számának kivetítése 2030-ra.

A három változó lineáris korrelációban áll. E megállapítással összhangban és több szimuláció (várható alakulásnak számbavétele matematikai modell segítségével) után helyesnek tűnik ugyanakkora súlyt adni nekik a komplex változó kiszámításában. A mutatószám tehát e három változó egyenarányú mérlegelésének az eredménye. Hogy meggyőződjünk a helyességéről, a komplex változót megyei szinten és bűnözési aránnyal célszerű összevetni. A franciák azért nem kalkulálták be ezt a mutatószámba, mivel szerintük a bejelentkezések regisztrációjával a rendőrségi nyomozásoknak ilyen nagy minőségi változandósága kényessé teszi a bevitelét bármely modell felállításába. Elismerik azonban, hogy ez az arányszám hasznos információt nyújt a büntető tevékenységről. A komplex változó és a bűnözési arány szembesítésének az eredménye mégis bizonyító erejű, mivel a két változó nagyon

is összefügg. Meg lehet állapítani belőle, hogy a komplex változó szerkezeti koherenciája (összetartozása, összefüggése) megalapozott-e.

A fogvatartási helyek elméleti szétosztása a megosztási szintetikus (egységesítő) mutató arányában számítható ki, s minden megye, régió számára megállapítható. Az utóbbi helyett helyesebb lenne büntetés-végrehajtási tartomány kifejezést használni. Az elméleti megosztást kivonják a fogvatartási helyek empirikus megoszlásából, a különbség a többlet, illetve a deficit geográfiáját tünteti fel. A műveletet el lehet végezni a megyék szintjén, de a letöltő házak szükségességének meghatározásához is.

Az eddigi elvégzett elemzések mindkét országban feltárták, hogy nem megfelelő a helyek megosztása a különböző kategóriájú intézetek, illetve az ún. büntetés-végrehajtási tartományok között.

A büntetés-végrehajtás – mint közszolgálat – működési elveinek megfelelő börtönügyi térkép

A büntetés-végrehajtás úgy tesz szolgálatot a társadalomnak, hogy az emberi méltóság tiszteletben tartásával teszi lehetővé a büntető szankciók végrehajtását. Az őrzési és kényszerítő misszió, melyet a büntetés-végrehajtási személyzetre bízunk, annak megbízásnak a meghosszabbítása, amely a büntető szankció kimondásában születik meg. Ez az első gondolat, amely olyan büntetés-végrehajtási intézetek megépítéséhez vezet, amelyek tekintetbe veszik a fogvatartott egyén személyiségét, valamint azt a kockázatot is, amelyet a szankció végrehajtása alóli kibújási szándékuk jelenthet. A büntetés-végrehajtási személyzet egy visszailleszkedési feladatot is vállal a fogvatartott személy vonatkozásában, megengedve neki, hogy napi tevékenységet folytasson és előkészítse szabadulását. Az őrzési gond tehát önmagában nem elégséges ahhoz, hogy a börtönügyi térképet újraalkossuk; az egyéni zárkában való elhelyezés és a központi városokhoz közeli intézetépítés is része annak az akaratnak, amely biztosítja a fogvatartott személy méltóságának tiszteletben tartását, mint ahogy azt is, hogy kapcsolatot tarthasson a hozzátartozóival.

Mindkét országban – a szakirodalomból ez tűnik ki – az igazságügyi vezetők a börtönügyi térkép újrarajzolása mellett gondolkodnak az egyéni elzárás, a fogvatartás progresszivitásának és a fogvatartási helyek közelségének az elvén, s azon, hogy ennek érvényesülését hogyan tudnák előmozdítani.

Az egyéni elzárás elve szoros kapcsolatban áll a fogva tartott méltóságához és biztonságához fűződő igényével. A francia miniszterelnök Agen-ben elmondott, a büntetés-végrehajtási főiskolát avató beszédében ezt a börtön ingatlanprogram lényeges kérdésének tekintette. Magyarországon a rendelkezésre álló ingatlanvagyon és az anyagi eszközök ezt még nem teszik lehetővé, s csak a részbeni megvalósítás jöhet szóba. Tény, hogy a fogvatartottak egyszemélyes elhelyezése egyik országra sem jellemző még. Hiába szavazta meg Franciaországban 1975. június 5-én a Parlament, Magyarország pedig bekerült az 1993. évi XXXII. tör-

vénnyel az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletbe, az egyéni elzárás elve egyik országban sem kerülhetett alkalmazásra, mert a büntetés-végrehajtási intézetek nem rendelkeznek elég zárkával.

Egyik országban sem a zárkák számát veszik alapul a fogvatartási helyek meghatározásakor, hanem a zárkánkénti négyzetmétereket. Egységes az álláspont még a távolabbi jövőt illetően a két országban abban is, hogy ez az elv nem válhat abszolútummá. A fogvatartottnak joga van választani – természetesen szigorúan meghatározott szabályos feltételek között –, hogy óhajt-e vagy sem egy másik fogvatartottal együtt lakni a zárkában. Ugyanúgy a börtönigazgatásnak is lehetővé kell tenni azt, hogy abszolút szükségesség esetén határozhasson két fogva tartott egyazon zárkában való elhelyezéséről, ha pillanatnyi túlszűfoaltság esete áll fenn.

A visszailleszkedés és a személyzet, illetve a lakosság biztonságának záloga nem más, mint a fogvatartott börtönbeli útjával kapcsolatos progresszivitás elve. A két országban tervezik a felvételi eljárásoknál az eddigiéknél is jobban számításba venni a fogvatartott egyén személyiségét, különös tekintettel a veszélyességére, amelyet a büntetés-végrehajtási személyzetre és a többi fogvatartottra jelent. Ennek ellenére lehetőséget kell biztosítani ahhoz, hogy a büntetés kitöltésében az elitelt progresszív utat járhasson be; különösen akkor, ha ez az út hosszú. A fogvatartási különbségeknek meg kell mutatkoznia az épületek architektúrájában és a fogva tartottak életfeltételeit szabályozó intézkedésekben éppúgy, mint jogaik és kötelességeik szabályozásában. A személyzetet olyan helyzetbe kell hozni, hogy tisztán lássa a különböző kategóriájú intézetekkel kapcsolatos feladatát. Helyi szinten a progresszivitás elve akkor érvényesülhet jól, ha a nagy agglomerációkban minden kategóriából van egy-egy intézet. A franciák ezt „büntetés-végrehajtási településnek” (site pénitentiaire) nevezik. Ez a záloga annak, hogy a családi kötelékek közelében lehessen végrehajtani a büntetést a különböző kategóriájú intézetek külön életével kapcsolatos szabályok tiszteletben tartása mellett.

A progresszivitás elvét, amely egyrészt a biztonsági intézkedések csökkentését jelenti a büntetés végrehajtása mértékében, ellensúllyal is el kell látnunk. Amikor valamilyen kategóriájú intézet életének feltételeit, rendjét a fogvatartott nem tartja be, a börtönigazgatásnak rendelkeznie kell azzal a lehetőséggel, hogy áthelyezze őt egy olyan intézetbe, ahol a biztonsági kényszerintézkedések erősebbek.

A nemzeti, a tartományi vagy régiónkénti és a megyei igények elemzése kapcsán mindkét országban többféle irány határozható meg. Így meg kell tartani a megyéenkénti egy előzetes letartóztatást végrehajtó megyei büntetés-végrehajtási intézet elvét. Ez a záloga annak, hogy tiszteletben tartsák a közelséget ahhoz a bírósághoz, amelytől a fogvatartott személy függ, s legtöbbször a családi kötelékekhez is egy olyan időszakban, amikor a fogvatartott személy még ártatlannak tekintendő.

A tartományonkénti, illetve régiókénti egy-egy fogvatartási központ kialakítása elsődleges céljaként azt határozták meg, hogy a rövid ítéletű elítéltek olyan intézetben tölthessék ki az ítéletüket, amely családjuk, illetve visszailleszkedési helyük közelében fekszik. A közelségi elv sem válhat azonban általánossá és abszolúttá. A közrend tiszteletben tartása és az intézetek biztonsága szükségszerűen tompítja majd ennek az elvnek az érvényesülését. Egyes intézeteket mindkét országban a nagy bűnözési régióktól távol építettek fel, márpedig ezeknek továbbra is fogadniuk kell a fogvatartottakat. Elsősorban azoknak a fogvatartottaknak az elhelyezésére kell szálni majd ezeket, akiknek büntetése hosszabb időt vesz igénybe. Az analízis pontosságának idővel lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartottak távoli intézetekbe való áthelyezését, s ezzel együtt családjuk közelségének megszűnését elkerüljük. Közös tapasztalat, hogy ez problémamentesebbé teszi a fogvatartást.

A jelenlegi helyzetből kiindulva a közeljövőt érintő elképzelésekre tekintve már több különbözőség domborodik ki a két ország között, de az irány mégis azonos Franciaországban az előzetes letartóztatás végrehajtására szolgáló megyei fogházakban helyfölösleg van, a letöltő házakban viszont helyhiány. Magyarországon – a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházát és az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetét nem számítva – sehol nincs helyfölösleg.

Mindkét ország számára komoly erőfeszítést jelent a fogvatartási helyek rossz elosztása, az avitt és alkalmatlan ingatlanpark. Franciaországban befejezéséhez közeledik a „4000 hely program”, amelynek keretében 6 új büntetés-végrehajtási intézet megnyitására kerül sor 2004-ben (Avignonban, Toulouse-ban, Lille-ben, Liencourt-ban, Toulon-ban és Meaux-ban). A Fleury-Mérogis-i, Fresnes-i, Párizs-la Santé-beli, Loos-les-Lille-i és Marseille-les Baumettes-beli 5 nagy intézet felújítása, továbbá a Nice-i, Saint-Denis-de-la-Réunion-beli és a Lyon-i börtön rekonstrukciója mellett az igazságügyi miniszter bejelentette 35 új büntetés-végrehajtási intézet felépítését az elkövetkező években, hogy olyan feltételeket biztosítsanak a fogvatartottak számára, amelyek méltóak egy modern demokráciához¹⁴.

Ezen kívül folyik a büntetés-végrehajtás rendszere, ezen belül a börtönügyi szervezet modernizációja, egy újfajta dekoncentráció, továbbá egy olyan törvény megszerkesztése a büntetésről és a börtönügyi közszolgálatról, amely pontosítja a büntetés értelmét, a fogvatartottak alapvető jogait, a személyzet feladatait, s az egész büntetés-végrehajtási jog felújítását, amellyel majd a XXI. századba való megérkezést nyilvánítják ki.

Magyarországon is folyik a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet átfogó módosítása, a büntetés-végrehajtási régiók kialakítása, a férőhelyek számának növelése, a büntetés-végre-

14 Lásd: Bluet (Sandrina)—Lallement (Éric): *La réforme de la carte pénitentiaire: vers une rationalisation et une modernisation du système pénitentiaire français.* A börtönügyi térkép reformja: a francia börtönrendszer egyszerűsítése és korszerűsítése irányába. *Revue française d'administration publique* nr. 99. juillet-septembre 2001. p. 470.

hajtási intézetek korszerűsítése. Az intézményeknek a modern állam működéséhez nélkülözhetetlen hatékony jogállami funkcionálását az Európai Unióhoz csatlakozással kapcsolatos újabb kihívásokkal együtt kell számításba venni. Át kell tekinteni valamennyi intézmény szerepét, felmérni az európai uniós csatlakozással járó kihívásokat, meg kellett hozni azokat az intézkedéseket, amelyek alkalmassá teszik hazánkat, hogy nagy múltú, nagy hagyományokkal rendelkező, ugyanakkor a modern állam működéséhez nélkülözhetetlen intézményeit hatékonyan működtesse.

A büntetés-végrehajtási tevékenység során az alkotmányos alapelveknek és jogoknak, a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak, követelményeknek érvényesülniük kell. Ezt egy magasabb színvonalú, a gyakorlati igényeket kielégítő, segítő büntetés-végrehajtási jog képes szolgálni. A büntetés-végrehajtási jogtól függ lényegében a büntetőjogi szankció, az eljárási kényszerintézkedés tartalmát képező és más értékektől, érdekektől való ideiglenes, átmeneti, arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulása.

Közismert tény, hogy az EU-tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerei nagymértékben különböznek egymástól. A szabadság, jog és biztonság pillérek kiépítése hatékony, szervezett igazságügyi együttműködést, tájékozottságot, közvetlen kapcsolatot igényel.

A jog-összehasonlítás problémái folytán az egyes jogintézmények fejlődési tendenciáinak meghatározásánál számos ország összesített tapasztalatát lehet alapul venni. A pozitív törvények hasonlóságának vagy különbözőségének egybevetése alkalmi összekötő kapcsolat is lehet. Az integráció feltételezi a mind teljesebb komformitást az európai normákhoz és követelményekhez. A büntetés-végrehajtás akkor tudja betölteni korunkban európai uniós szerepét, ha úgy tud hatékonyan működni, hogy megfelel a jogállamiság követelményeinek.

Dr. habil. Vókó György